

ÚJVÁRI DOROTTYA

LÁTNI ÉS BIRTOKOLNI A VÁROST: FÉNYKÉPARCHÍVUMOK ÉS A MÚLT KÉPEI

■ Egy város megismertetése olyan folyamat, amelynek számtalan módja, lépése van. A legalapvetőbbnek talán a sétát tekinthetjük, amely hozzásegít az épített környezet, az utcahálózat, a városban élők, azaz a város jelen idejű működésének viszonylagos átlátásában. A helyek megismeréséhez azonban nem elég csak a jelenben való tájékozódás, szükség van a múlt történeteire, történéseire is. A városok múltjáról szóló ismeretekhez való hozzáférés az utóbbi években, évtizedekben egyre szélesebb körben lett elérhető. A várostörténeti kiállítások, tematikus városismereti programok, kulturális események mellett és ezeket kiegészítve jelentek meg azok a honlapok, amelyeken városok fotóarchívumait publikálták. A városrészek, terek, épületek múltbéli kinézetének a megismerése hozzásegít ahhoz, hogy jobban tájékozódjunk környezetünkben. Ezáltal könnyebben észrevesszük a múlt és a jelen városának összefüggéseit, otthonosabban mozgunk a térben, valamint tudatosabban reagálunk ennek változásaira. A nyugat-európai és amerikai egyesült államokbeli városokhoz köthető különböző fotóanyagok a 2010-es évek első felében váltak online elérhetővé, és véleményem szerint fontos szerepet játszanak ma is a városi tér megismerésében, valamint a kulturális emlékezet átadásában. Erdélyi viszonylatban nincs még konkrétan városok képi megjelenítését bemutató archívum, azonban a közösségi médiában több olyan csoport is van, amelyek bizonyos városok régi ábrázolásait gyűjtik.

A városok megismerése számtalan módon végbemehet. A régi fényképeken és archívumokon keresztül „sétálva” megnézhetjük a bemutatott múltat, és megismerhetjük azokat a tekinteteket, amelyek az adott korszakban birtokukba vették a látottakat.

Az archívumok részletesebb ismertetéséhez, a fényképek értelmezéséhez lényeges a város vizuális értelmezhetőségének, „olvasásának” vázolója. A városokkal foglalkozó elméleti munkákban a tér megismerésének folyamatát gyakran ennek az olvasásával/olvashatóságával kötik össze. Az építész és várostervező Kevin Lynch szerint a városi térben való lét és sikeres tájékozódás alapjai a jól olvashatóság és a jellegzetességek, sajátosságok megléte. Az olvashatóság, azaz a mintákba rendezés attól függ, hogy mennyire könnyen ismerhetők fel a város tájékozódási pontjai, negyedei vagy az utcahálózata. Ennek a folyamatnak a létrejöttéhez és működéséhez pedig egyebek mellett a (mentális) képek, múltbéli események emlékei is hozzásegítenek (Lynch 1960. 4.). Michel de Certeau *Séta a városban* című esszéjében a város többféle megtapasztalási módját részletezi. Érzékletes leírásában két szemszöveget emel ki: a voyeur fentről és kívülről tudja érzékelni a várost – írása is Manhattannek a Világkereskedelmi Központ 110. emeletéről nyújtott látképével indít, ahonnan ez csupán „függőleges vonalak hullámvázolása”, majd a városfelettség élményének forrását keresi, amely „az ember alkotta szövegek e legtúlzobbikának áttekintésekor és összegzésekor” jelentkezik (De Certeau 2010. 355–356.). Mindezt abban véli felfedezni, hogy fentről már nem vagyunk részesei az utcák nyüzsgésének, a lármának és zaklatottságnak, a „masszának”, és így képesek vagyunk „szöveggé alakítani” mindazt, ami a várost jelenti, így pedig olvashatunk belőle (De Certeau 2010. 356.). Ez a nézőpont viszont nem adja vissza a városi tapasztalatot, csupán az ábrázolását, egy fikciót. A törekvés ennek elérésére már a középkortól megfigyelhető, hiszen a város totális képének visszaadása olyan cél volt, amely technikailag hosszú ideig nem volt kivitelezhető, de mégis folyamatosan próbálkoztak ennek ábrázolásával. Az újkorban elterjedő és divattá váló, városokról készült metszeteken gyakran látképi ábrázolással próbálták visszaadni a totális képet. A 18. század második felében jelentek meg és váltak kedvelté a panorámák, vagyis a hatalmas méretű, kör alakban kiállított festmények, amelyek egy-egy várost mutattak be. Ezek az illuzionisztikus látványosságok hamar meggyőzték a közönséget, és a 19. században is jelen voltak, főleg vándor-mutatványosok járták be velük a településeket. A vizualitáshoz kötődő médiumok mellett 1839-ben megjelent a fényképezés. Az épületek, a városi tér már a kezdetektől fő témának számított. A minél szélesebb és többet mutató panorámaképek készítésének a kikísérletezése is elkezdődött. Ezzel próbálkozott Veress Ferenc is 1859 és 1860 között készített kolozsvári felvételeinek egy részén: a Fellegvárról végigpásztázta fényképezőgéppel a várost, de a képeket még nem helyezte egymás mellé, hanem az Erdélyi Múzeum-Egylet megalapítására készített díszalbuma külön oldalaira ragasztotta. Néhány évvel később, az 1860-as évek második felében összeállított egy újabb albumot Kolozsvárról, ebben pedig már egymás mellé helyezte a felvételeket, panorámaképet hozva létre. Az ilyen típusú ábrázolás azt az érzetet kelti, hogy minden belátható egyetlen pillantással, a látvánnyá egyszerűsített város pedig egyből megérthető (Gordon 2010. 6.).

De Certeau szerint a város formájának érzékeléséhez azonban „odalent” kell élni: járkalni kell és mozgásban lenni, tehát nem elég csak a struktúráját ismer-ni. Ebből alakul ki a második szemszög, a sétálóké. Ők azonban képtelenek elolvasni azt a szöveget, amelyet a városi térben való mozgásukkal alakítanak ki. A körülöttük levő láthatatlan tereket pedig „olyan vakon veszik tudomásul, mint egymást az ölelkező szerelmesek” (De Certeau 2010. 357.). Azonban az útvonalakkal képesek formát adni a térnek, ezek belakhatósága pedig a „helyi le-gendákon”¹, történeteken keresztül valósulhat meg.

A város lehetséges megtapasztalásai mellett De Certeau kifejti a Konceptió-város gondolatát is. Mindez a városokat megszervező folyamatokat jelenti, és ez az „átalakulások és kisajátítások tere [...], amely egyszerre gépezete és hőse a modernitásnak” (De Certeau 2010. 359.). Szerinte a városi gyakorlatok mindig a Konceptió-város alapján jönnek létre, akkor is, ha az adott cselekedet elvégzésekor nem vagyunk ennek tudatában. Ez alapján alakítja ki saját elméletét Eric Gordon a *The Urban Spectator: American Concept-Cities from Kodak to Google* című könyvében. Ő úgy gondolja, hogy a 19. századtól kezdődően megjelenő új médiumok befolyásolják nemcsak a városról alkotott képünket, hanem azt is, ahogyan ezekben élünk. A fényképezés, a filmezés, később az adatbázisok megjelenése mind sajátos nézőpontokat és attitűdöt hoztak létre.

A szerzőknél közös gondolat a néző/városlakó tekintetének elemzése, amely megpróbálja átlátni azt a helyet, ahol él, amelyben mozog. A múlt feltárásakor lényeges, hogy ne a „mi történt itt?” kérdésre keressük a választ, hanem azt figyeljük, hogy az adott hely miként változott ezek hatására (Ward 2016. 13.). A vizuális médiumok pont ebben játszanak lényeges szerepet. A 19. század második felének városfotóira jellemző, hogy próbálták megörökíteni azokat az épületeket, városrészeket, amelyeket a különféle átalakítások, a modernizáció éppen eltüntetett – Kolozsváron Veress Ferenc is lefényképezte lebontásuk előtt a kaputornyokat, de ugyanígy készültek felvételek a bécsi városfal bontásáról is. Ezek mellett az új épületek, városrészek fotókon keresztül való dokumentálása ugyanúgy fontos volt. A témaválasztás mögött akár ideológiai állásfoglalás is húzódhatott, például a századfordulón az angol amatőr fényképészek a változó városi és rurális táj fényképezésével a nacionalista és a nosztalgikus, városiasodásellenes diskurzusba tagozódtak (Rose 2014. 6.). A fényképezési eljárások egyszerűsödése révén egyre többen kezdtek el fotózni, a kamerák méretbeli csökkenése és könnyebb használatának köszönhetően pedig akárki kimehetett ezekkel az utcára, és elkezdhette megörökíteni az őt körülvevő világot. Így a fényképezés az 1900-as évek elejétől már egyike volt a városi tér befogadási stratégiáinak. Ezek a felvételek nemcsak a településről, épületekről számolnak be, hanem másodlagos jelentések is kiolvashatók belőlük, amelyek „a történeti korszak világképét, egy fotótörténeti stílust vagy a fotós élettrajzi helyzetét, társadalmi-kulturális horizontjait” közvetítik (Blos-Jáni 2018. 21.).

Az 1800-as évek második felétől készült városfotókból számtalan elérhető a nagyközönség számára is. Viszont kérdés, hogy az online térben miként lesznek ezek értelmezhetőek. Tony Bennett a múzeumokhoz kapcsolódóan többféle tekintetről beszél. Ezek a múzeumokkal együtt változtak, és átalakultak ugyan, azonban részleteiben érvényesek lehetnek akár a fényképarchívumok (vagy a város) vonatkozásában is. A *tiszta tekintet* (pure gaze) – amelyet Pierre Bourdieu-tól vesz át, a műértő magatartását takarja, egy olyan típusú értelmezést, amely a művelt rétegek, az elit számára elérhető. Ez egy felülről jövő, vezetett tekintetet jelent. Úgy gondolja viszont, hogy mára kialakult a *polgári tekintet* (civic gaze), amely párbeszédre és a pluralizált nézőpontok kialakítására épül. A látogatók már nem megfigyelők csupán, akiket a kiállítások elé állítanak, hanem gyakran aktívan kapcsolatba léphetnek a múzeumi környezettel (Bennett 2006. 276.). Ez szorosan kapcsolódik a városok múltját bemutató online gyűjteményekhez, amelyek sok esetben *részvételi* vagy *dinamikus archívumok*, létrehozói pedig ép-penséggel múzeumok vagy egyéb közgyűjtemények. Mindezzel egy olyan kortárs archiválási módot neveznek meg, amelyben az adott gyűjteményekhez nem

a téma kutatói adják hozzá ismereteiket, hanem a nagyközönség, az emberek osztják meg tudásukat és információikat az adott dologról (lehetnek ezek fényképek, tárgyak stb.). Ebben a helyzetben az archívumot létrehozó és a hozzájáruló is a tudáscsere részese lesz (Theimer 2011, idézi Gadó 2019).

A városok online fotógyűjteményeken és archívumokon keresztüli megtagasztalása egy viszonylag új módszer. Az általam kiválasztott gyűjteményekben közös,² hogy a sétára építenek, legyen az valós vagy pedig egy virtuális térben történő. A séta, a kószálás a 19. század végén lett a városokban mozgó ember sajátja, aki ezen keresztül figyelte meg környezetét, egyre nagyobb szerepet adva a vizualitásnak (Blos-Jáni 2018. 21.). De Certeau szerint a sétálók léptei építik fel a teret, amelyet térképre vetíthető folyamatnak nevez. Ez viszont magát a tevékenységet láthatatlanná teszi, és rögzítéssel elindítja a felejtés folyamatát (De Certeau 2010. 362.). Az amerikai városokról Eric Gordon kijelenti, hogy mindig is mediált konstrukciók voltak, hiszen már a Kodak fényképezőgépek megjelenésétől ezek keresőjén keresztül nézték az emberek az őket körülvevő helyet. Mára annyi változott, hogy a Kodakot lecserélték mobiltelefonokra. A fényképek révén megőrizhetővé váltak az élmények, amelyek képi formáját és a létrejövő emlékeket rendszerezni lehetett. A birtoklást lehetővé tévő technológiák (a fényképezés és a filmezés) elterjedése éppen a városiasodással párhuzamosan ment végbe. A térhez kötődő élmények, valamint a tér birtoklása (például a Google online térképén elmenthető útvonalak) Gordon szerint megváltoztatta a médiát és a városi gyakorlatot, és létrehozta a *birtokló nézői tekintet* (possessive spectatorship). Ez a tekintet egy olyan nézői attitűdöt jelöl, amely az azonnali élményt később birtokolni szeretné (Gordon 2010. 2–3.). Az online gyűjtemények ezekből a folyamatokból alakultak ki, és helyezték át egyes elemeit az új felületre: a sétálás a térképre elhelyezett képekben jelenítődik meg, az archívum a már korábban rendszerezett emlékek tárolója és bemutatója lett, a birtoklás pedig itt is megmaradt, mivel a képek, útvonalak elmenthetők.

Az Egyesült Királyság több városában is az önkormányzatok, a városi tanács és a könyvtárak, levéltárak közös munkája révén jöttek létre az online fényképtárházak. London múltja vizuális formában a *Collage* (<https://collage.cityoflondon.gov.uk/>) című oldalon érhető el, amely a Metropolitan Archives és a Guildhall művészeti galéria közös projektje.³ Skócia fővárosának, Edinburgh-nak az *Our Town Stories* (<http://www.ourtownstories.co.uk/>) projektje a város történeteire, képeire és régi térképeire koncentrál.⁴ Az Amerikai Egyesült Államokban többek között New York (<https://www.oldnyc.org/>) és San Francisco (<http://www.oldsf.org/>) közönyvtárainak városfotókat tartalmazó képanyagából készült azonos felépítésű honlap.⁵ Magyarországi viszonylatban a Hungaricana képgyűjteményének van térképen böngészhető változata (<https://hungaricana.hu/hu/adatbazisok/kepcsarnok/>),⁶ valamint a ForteGo mobilapplikációt emelném még ki.⁷

London esetében nem érthető el az összes kép a térképes lokalizáláson keresztül, viszont így is több ezer pont jelzi a feltöltött anyagot. A belváros, Westminster és a Covent Garden környéke a vizuálisan leginkább megőrzött helyekként tűnnek fel. A térképre ráközelítve válik érzékelhetővé a város sűrű utcahálózata. Egyes épületeknél tervrajzok is megtekinthetők, a Tower hídról olyan rajz is látható, amely ennek a soha nem kivitelezett formáját mutatja. Ezen a képeken keresztül válik láthatóvá a De Certeau által emlegetett Konceptióváros. Számos épület, térrészlet esetében grafikák, akvarellek és fényképek is láttatják a különböző korokat, egyszerűen mutatva az ábrázolási médiumok saját

tosságait, valamint a történelmi változásokat is. Így a város rétegei is láthatóvá válnak, akár csak az Edinburgh városát bemutató gyűjteményben, amelyben több régi fényképnek elkészítették a mai párját is. Az eredményt egymásra helyezték, az így létrejött fénykép pedig egyszerre mutatja a régmúltat és a jelenhez közelebbi állapotokat. A gyűjtemény erőssége, hogy több városrészhez, épülethez, intézményhez leírást is csatoltak. Böngészés közben személyes jellegű történetek is megjelennek, például művészek életét, viktoriánus kori gyerekkort bemutató rövid cikkek és képek. Ez megerősíti a dinamikus archívum jellegét, hiszen interaktívabbá teszi a gyűjteményt, valamint narratív szálakat is megjelenít.

A külső közösség segítségével épülő archívumok közé tartozik a két amerikai várost bemutató honlap, valamint a Hungaricana képgyűjteményének térképes változata. Az amerikai városok rácsszerkezetes alaprajzának szinte minden pontjára több felvétel is kerül, példázva és alátámasztva Eric Gordon kijelentését, mely szerint az olcsó és könnyen használható Kodak Brownie fényképezőgépek elterjedésével bebizonyosodott, hogy a publikus terek vizuális birtoklásának már semmiféle akadálya sincs (Gordon 2010. 43.). A fényképekhez főként földrajzi információkat társítottak, ahogy az eddigi összes archívum esetében. A honlap lehetővé teszi az információcserét is: a felhasználók regisztráció nélkül, beépített Facebook-hozzászóláson keresztül jelezhetik, ha kiegészítenék a látottakat. A Hungaricana képcsarnokának térképes adatbázisa az egész világra kiterjed, de értelemszerűen a legtöbb kép a Kárpát-medencéhez köthető. A városok mellett kisebb települések, falvak ugyanúgy megjelennek. Kolozsvár esetében több mint 2300 képet lehet végignézni. A gyűjtemény fő erőssége, hogy több archívum anyagát teszi egy helyen hozzáférhetővé és visszakövethetővé. A térképes beazonosítás azonban nem mindig pontos, viszont a regisztrált felhasználók javíthatják a hibákat.

A ForteGo mobilos alkalmazásban egyelőre Budapesten készült fényképek érhetők el, a térképes lokalizálás pedig megkönnyíti ezek készítési helyének a megtalálását. A fejlesztők célja az volt, hogy az érdeklődők minél egyszerűbben elkészíthessék egy-egy képnek a mai párját, ezért miután kiválasztunk egy archív fotót, a térkép elirányít oda, ahol a fotós állt ezelőtt 30-40 vagy akár száz évvel. Az applikáción keresztül a valós térben haladhatunk és hasonlíthatjuk össze a múlt képeit a jelenlegi állapotokkal.

A fényképgyűjtemények bemutatására jellemző gyakorlat, amely térképre helyezi a képeket, meglátásomban a sétálás lenyomatát adja vissza éppen azzal, hogy a birtokló nézői tekintet által megszerzett élményt láthatóvá teszi. A városhoz kötődő múlt feldolgozására kiválóan használható archívumok így azt is megmutatják, hogy a vizuális kultúra miként változott, hiszen a legtöbb esetben az egészen korai fényképektől kezdődően a 20. század közepén vagy még később készített fotókat is tartalmaznak. Azonban a kulturális emlékezet megőrzése és átadása lesz elsődleges azáltal, hogy a múlt egy bizonyos részét elérhetővé teszik a tereket használó emberek számára. A fényképek, ahogyan az archívumok is, nem a múltba adnak betekintést, hanem segítenek a múlt egyfajta reprezentációjának létrehozásában, akár azzal is, hogy a nézők saját emlékeit idézik fel (Bate 2010. 256.).

Az ismertetett projektekhez hasonló kezdeményezések megnevezésére az *adatbázis-város* (database city) fogalmat alkotta meg Eric Gordon. Könyvének megjelenésekor még nem léteztek azok az online archívumok, amelyekre kitértem, megállapításai azonban ugyanúgy érvényesek. Szerinte az *adatbázis-városnak* nincs tartalma, csak hozzáférést nyújt ehhez egy olyan platformon keresz-

tül, amelynek segítségével a nézők kialakíthatják saját narratívájukat. Azok számára lett létrehozva, akik a saját elképzeléseik szerint szeretnének kapcsolódni a városhoz. A városi térben lejátszódó *birtokló nézői tekintet* kiegészítéseként így létrejön a *digitális birtoklás* (digital possessive), amelyben a néző az adatbázisok, hálózatok által megjelenített várost birtokolja, és alakítja ki személyre szabott narrációját (Gordon 2010. 175.). Az adatbázisok „bejárása” azonban a játékosokká alakuló nézőktől függ, attól, hogy mennyire használják ki ennek interaktivitását, követik a megadott hivatkozásokat, válnak ők is részesévé az adatbázis szerkesztésének, gyarapításának – azaz mennyire járulnak hozzá aktívan a dinamikus archívum létrehozásához, működéséhez.

A következőkben röviden kiemelnek még két olyan jelenséget, amelyek fényképek és egyéb dokumentumok mentén mutatnak be városokat. Ezek azonban nem felülről jövő kezdeményezésekre, levéltárak, múzeumok vagy egyéb intézmények gyűjteményeire épülnek, hanem privát forrásokra. A topotéka (<https://www.topothek.at/en/>) „egy olyan virtuális dokumentumgyűjtemény, amely egy településsel, településrészsel vagy akár egy helyi közösséggel kapcsolatos fényképeket, dokumentumokat, hangfelvételeket és más archív anyagokat hivatott megőrizni és bemutatni” (Topotéka – Wikipédia). A vállalkozás Ausztriából indult, és a cél egy Európa egészére kiterjedő topotéka-adatbázis kiépítése. Főként német nyelvterületen készített sok település saját topotékát, de vannak magyarországi, horvátországi, csehországi, spanyolországi stb. adatbázisok is. Topotéka létrehozását intézmények, egyesületek kezdeményezhetik,⁸ a feltöltött történelmi dokumentumok viszont magánkézben, pl. családoknál lévő fényképek, iratok kell legyenek. Romániából egyedül Arad szerepel a listán 55 fényképpel, amelyek mind újak, és 3-4 éve készültek. Az ide felkerülő gyűjtemények rendszerezését három elem adja: a kulcsszavak, az adott dokumentum származási ideje és helye, tehát a térképes meghatározás itt is kulcsfontosságú. A topotékák közötti navigáció szintén térkép alapján történik, majd a kiválasztott településhez újabb térkép kapcsolódik, amely a gyűjteményhez tartozó dokumentumokat, fényképeket jeleníti meg. A kezdeményezőik valójában létrehoztak egy olyan online platformot, archívumot, amelyhez bárholonnan lehet csatlakozni, és egységes felületet kínál az összes feltöltőnek. Így akár városrészek, kisebb városok is becsatlakozhatnak, amelyek nem rendelkeznek megfelelő infrastruktúrával egy saját archívum kiépítésére. Közösségi archívumként határozzák meg magukat, amelynek bővülése a helyiek hozzájárulásától függ.

Az erdélyi városok múltjával és főleg az ehhez kötődő régi fényképek bemutatásával foglalkozó honlapok szükségességét mutatja, hogy élénk az érdeklődés a városokhoz kötődő képek megosztására épülő Facebook-csoportok, oldalak iránt.⁹ Kolozsvár és Marosvásárhely példáját ragadnám ki ezek közül. Kolozsvár esetében egy nyugdíjas hölgy gyűjtött össze különböző online forrásokból és gyűjtőktől több ezer fényképet és egyéb illusztrációt, amelyet először egy Régi képek Kolozsvár című profilon tett közzé. Később a saját profilján osztotta meg a gyűjteményét, amelyet több ezren követtek. Néhány hónapja ezt letörölte, majd létrehozott két új személyes profilt, amelyen mostantól külön gyűjti a Kolozsvárhoz és a Kolozs megyéhez kötődő illusztrációkat, fényképeket, történeteket. Marosvásárhelyen nem személyhez kötődik a régi képek megosztása, hanem a Marosvásárhelyi fotótár csoportban zajlik mindez.¹⁰ Gyakoriak azok a bejegyzések, amelyek a város mai történéseire reagálnak, vagy olyan személyekről szólnak, akik ismertek a közösségben. Az régi épületekhez, terekhez kötődő fo-

tók mellett sok szól a zöldövezetekről, mutatva a városi térhez kötődő igényeket is. Intézményes háttér nélkül ezeken az oldalakon keresztül próbálják továbbadni a városlakók a településükhöz és a régi képekhez tartozó történeteiket.¹¹ A hasonló csoportok összetételének és viselkedésének vizsgálata érdekes téma lenne, hiszen többet elárulna arról, hogy a nosztalgia mellett még milyen motivációik vannak a feltöltőknek, a különböző tartalmak milyen reakciókat váltanak ki, kiderülne, hogy mi jellemzi az ilyen típusú fényképhasználatot stb.

A városok megismerése számtalan módon végbemehet. A régi fényképeken és archívumokon keresztül „sétálva” megnézhetjük a bemutatott múltat, és megismerhetjük azokat a tekinteteket, amelyek az adott korszakban birtokukba vették a látottakat. Mindennek a sikeressége függ attól is, hogy miként férhetünk hozzá az ilyen típusú információkhoz. Ez nagyrészt az intézmények nyitottságán áll, hiszen a közösség részéről megvan az igény erre. Az archívumok megismerésével a múlt rétegei is feltáruulnak, így otthonosabban mozoghatunk majd a térben, valamint az elődeink által megtapasztalt városról is képet alkothatunk.

■ IDÉZETT MŰVEK

- Bate, David: *The Memory of Photography*. Photographies 3(2). 2010. 243–57.
- Bennett, Tony: *Civic Seeing: Museums and the Organization of Vision*. In: Sharon Macdonald (ed.): *A Companion to Museum Studies*. Blackwell Publishing, 2006. 263–81.
- Blos-Jáni Melinda: *Kolozsvár láthatósága*. Látásrendszerek Orbán Lajos két világháború közötti fényképein. In: Blos-Jáni Melinda (szerk.): *Látható Kolozsvár*. Orbán Lajos fotói a két világháború közötti városról. Exit Kiadó, Kvár, 2018. 19–37.
- De Certeau, Michel: *Séta a városban*. In: Blaskó Ágnes – Margitházi Beja (szerk.): *Vizuális kommunikáció*. Szöveggyűjtemény. Typotex, Bp., 2010. 355–366.
- Gadó Flóra: *Élő archívum*. Nyitott Múzeum. http://nyitottmuzeum.neprajz.hu/szocikkek/elo_archivum (2019.05.10)
- Gordon, Eric: *The Urban Spectator: American Concept Cities from Kodak to Google*. Dartmouth College Press, 2010.
- Lynch, Kevin: *The Image of the City*. The M.I.T. Press, Massachusetts, 1960.
- Rose, Gillian: *Visual Culture, Photography and the Urban: An Interpretive Framework*. Space and Culture 2. k. 3. sz. India, 2014. 5–13.
- Theimer, Kate: *Building Participatory Archives*, <http://archivesnext.com/?p=1536>, 2011. (2019.05.10).
- Topotéka – Wikipédia szócikk, <https://hu.wikipedia.org/wiki/Topotéka> (2019.05.12).
- Ward, Simon: *Urban Memory and Visual Culture in Berlin*. Amsterdam University Press, 2016. <https://www.jstor.org/stable/j.ctv8pzdvcv> (2019.05.12.)

■ JEGYZETEK

- De Certeau meghatározza a legendát is: az, ami olvasható, és az is, ami olvasható (De Certeau 2010. 364.).
- Az archívumok kiválasztásánál figyelembe vettem, hogy strukturált gyűjtemények legyenek, főként fényképekre épüljenek, városokhoz kötődjenek, és rendelkezzenek beépített térképpel.
- A honlapon több mint 250 000 képet tettek elérhetővé, amelyek döntő többsége fénykép, grafika vagy rajz.
- Az *Our Town Stories* projekt az egyének és családok, valamint közintézmények történeteinek a bemutatását tartotta szem előtt. Létrehozója a városi tanács és a városi könyvtár volt.
- A honlapokat ugyanaz a csapat dolgozta ki, az ötletadó pedig Dan Vanderkam szoftverfejlesztő volt, a könyvtárak együttműködő partnerekként vettek részt a projektben.
- A Hungaricana képcsarnokban szerepelnek a FSZEK Budapest Gyűjtemény, MNM Történelmi Képcsarnok, Fortepan stb képi dokumentumai. A képek térképen történő alkalmazása közösségi munka: bárki részt vehet benne, a legtöbb dokumentumot pontosan elhelyező személyek között pedig havonta Arcanum utalványokat osztanak ki.
- A Fortepan Go applikáció segítségével a Fortepan gyűjtemény egyes fényképeit térképes navigációval lehet helyben megnézni és összehasonlítani a régi és a jelenlegi állapotokat.
- A topotékák létrehozásáért és fenntartásáért évi bért kell fizetni, amely annak függvényében változik, hogy ki alapítja ezeket és milyen országból.
- Magyarok által létrehozott oldalak, csoportokat emlétek csak meg, mivel a téma kereteit meghaladta volna a román oldalak beemelése is.
- A cikk írásakor 18 811 tagja volt a csoportnak (2019.05.15.).
- A gyergyószentmiklósi Tarisznyás Márton Múzeum kezdeményezése kapcsolódik a témához, de nem városához, hanem a Gyergyói-medencéhez kapcsolódó képi örökség felkutatásán és közzétételén dolgoznak. A <http://gyergyoidia.ro/> oldalra a helyi közösség is feltöltheti régi fényképeit.